

Prof. dr Nevena Petrušić

Pravni fakultet Univerziteta u Nišu

RECENZIJAZ RUKOPISA KNJIGE

„IZBORITI SE ZA IZBOR: ŽIVOTNA PRIČA GORDANE RAJKOV“

Milica Mima Ružičić-Novković, pripređivačica

Knjiga „IZBORITI SE ZA IZBOR: ŽIVOTNA PRIČA GORDANE RAJKOV“ predstavlja drugu po redu knjiga iz edicije *Životne priče žena sa invaliditetom u Vojvodini*, koju zajednički izdaju Cenatr „Živeti uspravno“, Udruženje građana „Ženske studije i istraživanja“, Futura publikacije i Centar za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije. Rad na rukopisu deo je aktivnosti na projektu *Uloga žena poreklom iz Vojvodine u razvoju ženskog i pokreta osoba sa invaliditetom Srbije* koji je tokom 2016. godine podržao Pokrajinski sekretarijat za visoko obrazovanje i naučno-istraživačku delatnost.

Rukopis knjige čine 178 stranica teksta (pisano proredom 1,5 lines, font Times New Roman, 12), od kojih 27 čini tekst dodataka: Dodatak 1: Biogram, Dodatak 2: Izdanja Centa za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije u Beogradu, Dodatak 3. Knjige životnih priča žena 2000–2017. Dodatak 4: Registar manje poznatih reči i pojmova, kao i Biografija priređivačice i Sažetak, na srpskom i engleskom jeziku. U elektronskoj verziji rukopis obuhvata 392.362 znaka sa razmacima.

Rukopis se sastoji iz šest celina: Predgovor, I DEO: Detinjstvo i obrazovanje (str. 22-38), II DEO: Aktivističko delovanje (str. 39-61), III DEO: Nastanak pokreta za samostalni život osoba sa invaliditetom u Srbiji (str.62-122), IV DEO: Političko delovanje (str. 123-135) i V DEO: Jubileji na ličnom i poslovnom planu: dvadeset godina razvoja centra i pokreta za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije (str.136-151).

Predgovor knjige, pod nazivom „Pola veka svedočenja o razvoju pokreta osoba sa invaliditetom u Srbiji“, predstavlja autorski tekst priređivačice, u kome ona pruža kratku retrospektivu razvoja koncepta (modela) invaliditeta i uvid u ključne odrednice pokreta osoba sa invaliditetom na međunarodnom i nacionalnom nivou. Autorka objašnjava društveni kontekst u

kome je knjiga nastala, ukazujući na relevantne normativne promene u oblasti prava osoba sa invaliditetom, apostrofira rad i rezultate rada organizacija koje se u Srbiji bave pravima osoba sa invaliditetom, kao i okolnosti koje se odnose na angažman Gordane Rajkov, čijoj je životnoj priči knjiga posvećena. U ovom delu knjige kriju se ključni motivi za njen nastanak, a to su radni jubileji Gordane Rajkov, krupne figure pokreta za prava osoba sa invaliditetom čiji je pedesetogodišnji rad utkan u njegov razvoj i promenu same paradigme invalidnosti u Srbiji. Autorka predgovora pruža objašnjenje i u pogledu izbora naslova knjige „Izboriti se za izbor“ – to je svojevrsni moto i same knjige ali i celokupnog angažmana Gordane Rajkov. Sam predgovor predstavlja vredan doprinos razumevanju geneze društvenog pokreta za prava osoba sa invaliditetom u Srbiji i autentično je svedočanstvo o teškoćama koje su pratile primenu socijalnog modela invaliditeta zasnovanog na ljudskim pravima. Brižljivo odabrana literatura koja je na kraju predgovora data dobar je putokaz za sve one koji žele da se bave interdisciplinarnim studijama o invaliditetu.

Knjigu odlikuje dobro osmišljena struktura, koja omogućava da se celovito izlože sve dimenzije privatnog života Gordane Rajkov, kao i njenog profesionalnog rada i društvenog angažmana. Čitaoci i čitateljke su u prilici da iz dela knjige u kome su izneta sećanja Gordane Rajković na detinjstvo i period obrazovanja osete duh predratne i posleratne Jugoslavije, upoznaju se sa svakodnevicom jedne tipične radničke porodice i društvenim procesima i prilikama koje su obeležile odrastanje čitave jedne generacije ljudi rođenih posle Drugog svetskog rata. Dobro postavljena, podsticajna i inspirativna pitanja pripređivačice omogućila su da Gordana Rajkov hronološki rekonstruiše sve najznačajnije aspekte svog privatnog i profesionalnog života.

Deo knjige koji je posvećen aktivističkom delovanju Gordane Rajkov, jednoj od stožerki pokreta za prava osoba sa invaliditetom, nudi ne samo uvid u rad i rezultate rada Gordane Rajkov, već je i svojevrsna istorija razvoja pokreta za prava osoba sa invaliditetom u Srbiji i svetu i njegove povezanosti sa ženskim pokretom i drugim građanskim pokretima. Odgovarajući na mudro postavljena pitanja, Gordana Rajkov iznosi živu sliku, punu dragocenih detalja koja izviru iz njenih sećanja, događaja i ljudi sa kojima je bila povezana u svom aktivističkom angažmanu u Srbiji, Evropi i drugim delovima sveta. Te slike su svedočanstvo o dubini stereotipa i predrasuda koje su pratile život osoba sa invaliditetom, ali i o uspesima i pozitivnim pomacima u promovisanju savremenih ideja o pravima osoba sa invaliditetom.

Na sličaj način teče i priča o nastanku pokreta za samostalni život osoba sa invaliditetom,

koja počinje devedesetih godina 20. veka. Odgovorima na pitanja o ličnom i društvenom, Gordana Rajković čitaocima i čitateljke upoznaje sa životnim i profesionalnim iskustvom koje je stekla radom u irskom pokretu i OXFAM-u i načinom na koji je to iskustvo koristila u Srbiji zalažući se za pristupačnost, deinstucionalizaciju, razvijanje servisa personalne asistencije i drugih usluga u zajednici. Kao u živom filmu pred očima čitalaca i čitateljki nižu se skupovi, simpozijumi, okupljanja, radionice, predavanja, procesi lobiranja i zagovaranja, stvarni ljudi sa imenom i prezimenom, okupljeni oko ideja, odlučni, uvereni, puni volje i entuzijazma, ljudi koji ne pristaju na milosrđe, marginalizaciju i diskriminaciju, koji slamaju prepreke i pomeraju granice, Gordanova putovanja širom sveta, koja povezuju ljude i osnažuju međunarodni pokret za samostalni život i prava osoba sa invaliditetom.

Za sagledavanje rodne dimenzije invaliditeta i fenomena dvostruke diskriminacije žena sa invaliditetom posebno su značajna izlaganja Gordane Rajkov o osnivanju i postignućima udruženja žena sa invaliditetom i aktivistkinja koje su svoj rad posvetile promociji prava žena sa invaliditetom. Knjiga svedoči o dubinskoj povezanosti pokreta za prava osoba sa invaliditetom sa ženskim pokretom u Srbiji.

Odeljak knjige posvećen političkom delovanju Gordane Rajkov, koje je javnosti i ranije bilo predstavljeno, pruža dragoceno svedočanstvo o preprekama na koje je naišla prva narodna poslanica sa invaliditetom u Srbiji. Njen ulazak u Narodnu skupštinu predstavlja deo istorije parlamentarizma u Srbiji, a njen rad u parlamentu svedoči da je, kao i u drugim oblastima, Gordana Rajkov menjala stavove ljude oko sebe i uspešno razbijala predrasude o osobama sa invaliditetom. Ostaće zabeleženo da je svojim delovanjem Gordana uspela da princip jednakih mogućnosti utka u Poslovnik o radu Narodne skupštine, kojim je, po prvi put u istoriji parlamentarizma u Srbiji, narodnim poslanicima i poslanicama sa invaliditetom priznato pravo na podršku prema svojim individualnim potrebama, uključujući i angažovanje personalnih asistenata.

Priču Gordane Rajkov zaokružuje odeljak posvećen njenim jubilijima u ličnom i poslovinom životu, koji je neraskidovo povezan sa radom i razvojem Centra i pokreta za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije. Ovaj deo knjige, koji je impregniran činjenicama i sekvencama iz svakodnevnog života osoba sa invaliditetom, svedoči o važnosti sticanja znanja i veština, o snazi zajedničkog delovanja i načinu na koji „pasivni posmatrač“ postaju aktivni učesnici društvenih promena i promoteri ljudskih prava i jednakih mogućnosti.

Knjiga IZBORITI SE ZA IZBOR: ŽIVOTNA PRIČA GORDANE RAJKOV“ vredan je doprinos razvoju studija invaliditeta u Srbiji. To je svedočanstvo o nejednakosti u patrijarhalnom društvenom kontekstu u kome nema mesta za različitost, ali i o načinima na koji se on može dekonstruisati zajedničkim upornim i posvećenim radom. Ova knjiga na najbolji način potvrđuje vrednost metoda beleženja životnih priča, čija je primena omogućila beleženje usmene istorije pokreta za prava osoba sa invaliditetom i procesa njegovog „urodnjavanja“.

Imajući u vidu sadržinu i kvalitet knjige „IZBORITI SE ZA IZBOR: ŽIVOTNA PRIČA GORDANE RAJKOV“, toplo preporučujem njeno objavljivanje.

U Nišu, 16. 5. 2017.

Prof. dr Nevena Petrušić

